

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 1

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 1

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzuski, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Marcin Trepczyński, Antoni B. Stępień, Marek Prokop, Tomasz Pawlikowski, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Andrzej Jonkisz, Piotr Jaroszyński, Grzegorz Hołub, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz.

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

**Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Michał Zembrzuski)	9
Miejsce filozofii w zespole nauk Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk Teologia Tomasza z Akwinu. Specyfika głównych zagadnień	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History	47
Agnieszka Gonddek Tomaszowa koncepcja miłości w ujęciu ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP.....	63
Michał Zembrzuski Tomaszowe rozumienie wiary jako aktu intelektu i kwestia intelektualności treści wiary (<i>intellectus fidei</i>).....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczzyńska Dobro wspólne w refleksji św. Tomasza z Akwinu a społeczne związanie własności prywatnej w art. 14 ust. 2 niemieckiej ustawy zasadniczej.....	107
Magdalena Płotka Afektywna droga do Boga w ujęciu Bonawentury	127
Tomasz Ł. Stanowski Wątki tomistyczne w filozofii Józefa Gołuchowskiego	139
Izabella Andrzejuk Zagadnienie wychowania w antropologii Konstantego Michalskiego	159
Anton Adam Miejsce filozofii w teologii Wincentego Granata.....	171
Bożena Listkowska Etyka komunikacji w miłości. Studium przypadku bohaterów <i>Ciemnej nocy miłości</i> Mieczysława Gogacza	191
Marian Szymonik Filozofia jako nauka kontemplująca i wyjaśniająca byt – znaczenie tomizmu w wyjaśnianiu faktu religii.....	205
Tomasz Pawlikowski Identyfikacja pryncypiów i separacja metafizyczna w procesie poznania bytu jako bytu	233
Michał Ziółkowski Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations	267

Edycje i tłumaczenia

Paweł Borkowski Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i> Piusa XI – wstęp do przekładu.....	279
Ojciec święty Pius XI Encyklika <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Sprawozdanie z działalności Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 8 marca 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . Filozofia Józefa Gołuchowskiego z okresu wileńskiego w artykułach litewskiej badaczki Rūty Marij Vabalaitė	307
Karolina Sienkiewicz Filozofia w szkole: wczoraj, dziś, jutro. Recenzja: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Uwagi o bycie i istnieniu. Na marginesie przekładu książki Étienne Gilsona <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Recenzja: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , tłum. M. Morek, Warszawa 2022.	325
Maciej Nowak Recenzja: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Recenzja: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Recenzja: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych</i> , Kraków 2023	349

Polemiki i dyskusje

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Nota o Autorach.....	365

Table of Contents

Editorial (Michał Zembrzuski).....	9
The place of philosophy among other sciences Artur Andrzejuk's interview with Antoni B. Stępień.....	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk Theology of Thomas Aquinas. Characteristics of Main Issues.....	17
Marcin Karas Middle Ages and Renaissance Reconciled in the Philosophical Thought of Nicolaus Copernicus.....	31
Izabella Andrzejuk Konstanty Michalski (1879-1947) and His Philosophy of History.....	47
Agnieszka Gondek Thomas's Concept of Love from the Perspective of Father Feliks Wojciech Bednarski OP.....	63
Michał Zembrzuski The Faith as an Act of the Intellect and the Issue of the Intellectuality of the Content of Faith (<i>intellectus fidei</i>) in Thomas Aquinas's Thought.....	87
Paweł Lesiński, Małgorzata Łuszczynska The Thomas Aquinas's idea of common good in relation with private property's social obligation in the art. 14 p. 2 of German basic law.....	107
Magdalena Płotka The affective path to God according to Bonaventure.....	127
Tomasz Ł. Stanowski Thomistic threads in the philosophy of Joseph Goluchowski.....	139
Izabella Andrzejuk The problem of upbringing in anthropology of Konstanty Michalski.....	159
Anton Adam Place of Philosophy in Theology of Wincenty Granat.....	171
Bożena Listkowska The Ethics of Communication in Love. A Case Study of the Characters of Mieczysław Gogacz's <i>Dark Night of Love</i>	191
Marian Szymonik Philosophy as a science that contemplates and explains the ens – the importance of thomism in explaining the fact of religion.....	205
Tomasz Pawlikowski Identification of Principles and the Metaphysical Separation in the Cognition of Being.....	233
Michał Ziółkowski Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism.....	249
Artur Andrzejuk Thomistic Theory of Personal Relations.....	267

Editions and Translations

Paweł Borkowski Encyclical of Pius XI <i>Rerum omnium perturbationem</i> – introduction to translation.....	279
Holy Father Pius XI Encyclical <i>Rerum omnium perturbationem</i>	283

Reports and Reviews

Natalia Herold Report on the activities of the Scientific Thomistic Society in the academic year 2022/2023	297
Michał Zembrzuski Report from the Thomistic Symposium in Łomża on March 8, 2023	303
Tomasz Ł. Stanowski <i>Semper vivus</i> . The philosophy of Joseph Goluchowski from the Vilnius period in the articles of the Lithuanian researcher Rūta Marija Vabalaitė.....	307
Karolina Sienkiewicz Philosophy at school: yesterday, today, tomorrow Review: Agnieszka Gondek, <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej, Warszawa 2022</i>	319
Artur Andrzejuk Notes on being and existence. On the margin of the translation of Étienne Gilson's book <i>Constantes philosophiques de l'être</i> . Review: Étienne Gilson, <i>Filozoficzne stałe bytu</i> , trans. M. Morek, Warszawa 2022.....	325
Maciej Nowak Review: Michał Chaberek, <i>Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja</i> , Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2019	337
Konstanty Milancej Review: Piotr Moskal, <i>Metafizyka dla studentów teologii</i> , Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2022	347
Jan Pociąg Review: Marcin Karas, <i>Filozofia i kultura w czasach przełomu. Studia i materiały z badań historyzoficznych, Kraków 2023</i>	349

Controversy and discussions

Peter A. Redpath Small Mistakes in the Beginning: Stanley L. Jaki: Arch-Defender of Christian Civilization of Freedom, and Somewhat Unwitting Obstacle to It?: An American/ Gilsonian Perspective	357
Note about authors.....	365

Substancje oddzielone i postczłowiek. Próba konfrontacji myśli Akwinaty z doktryną współczesnego transhumanizmu

Słowa kluczowe: substancje oddzielone, św. Tomasz, Platon, transhumanizm, transfer umysłu, postczłowiek, gnostycyzm

I. Wstęp

Wymienione w tytule artykułu dwa szczegółowe pojęcia, którymi są „substancje oddzielone” i „postczłowiek”, przynależą do absolutnie odmiennych ujęć rzeczywistości. Wyekstrahowanie ich zatem z całości systemów, w których występują i dokonanie analizy porównawczej, mogłoby sprawiać wrażenie przedsięwzięcia dość karkołomnego. Nie jest tak jednak do końca, gdyż wydaje się, że dzisiaj „coś” łączy te metafizyczne i postmetafizyczne narracje. Bardzo dynamiczną cechą współczesności jest jej coraz bardziej radykalny

technokulturowy charakter. Technokultura nie dokonuje dziś jedynie transpozycji w obszar cyberprzestrzeni coraz liczniejszych treści z obszaru natury, ale także – jak w przypadku transhumanizmu – właśnie w przestrzeni techniki próbuje odwzorować koncepcje przekraczania natury, czyli transcendencji. Technika ma zatem za zadanie nie tylko przekształcanie porządku natury czy tworzenie nowych rzeczywistości, ale także wyniesienie człowieka – jak chociażby twierdzą transhumaniści – na nowy poziom ontologiczny¹. To właśnie

O. dr Michał Ziółkowski MI, członek Zakonu Posługujących Chorym (Ministri Infirmorum). Członek zwyczajny Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Doktor nauk teologicznych w zakresie teologii biblijnej oraz doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie filozofia.

¹ Por. R. Kurzweil, *Nadchodzi osobliwość. Kiedy człowiek przekroczy granice biologii*, Warszawa 2016.

dzięki technice człowiek miałby przekroczyć siebie i uzyskać status postludzkiego bytu, czyli stać się niejako „nową naturą”. Martin Heidegger twierdził, że naszym zadaniem jest zrozumieć metafizyczną istotę techniki².

Oczywiście takie użycie pojęć „natury” i „transcendencji” nie ma wiele wspólnego z ich znaczeniem występującym w klasycznej tradycji metafizycznej. Jest raczej swego rodzaju przejęciem znaczeń przez twórców systemów postmetafizycznych, jak chociażby wymieniony Martin Heidegger, czy też zawłaszczeniem ich przez współczesne ideologie, jak na przykład transhumanizm. Już od dawna „natura” jest tam uznawana za plastyczne tworzywo, z którym człowiek – „władca wszelkiego bytu” – może uczynić, co mu się podoba. Należy również podkreślić, że pojęcie „transcendencji” coraz częściej funkcjonuje także w – pretendujących do miana teorii naukowych – irracjonalnych neognostyckich schematach, reprezentujących pewną techno-spirytualistyczną wizję rzeczywistości.

Konfrontacja dwóch powyższych koncepcji, z jednej strony reprezentowanej przez św. Tomasza z Akwinu, a z drugiej strony przez współczesnych transhumanistów, ma zatem swoje konkretne racje, gdyż prawda zawsze demaskuje ideologie. Substancją oddzieloną, czy też substancją czystą, czy substancją umysłową niezłączoną z ciałem były dla Akwinaty istoty anielskie. Tymczasem transhumanizm, głoszący możliwość

przekroczenia biologii, czy wręcz imperatyw technologicznego ujarzmania tego, co naturalne, postuluje oddzielenie ludzkiego umysłu od ciała przy użyciu najnowszych technologii – oczywiście bez potrzeby przekraczania egzystencjalnego progu śmierci. Tym samym głosi także możliwość zaistnienia bezcielesnej postludzkiej fazy bytu³.

Ze względu na pewne niepokonalne trudności, wynikające z apropriacji metafizycznych pojęć przez systemy postmetafizyczne, w artykule chcemy dokonać konfrontacji tych dwóch różnych opisów rzeczywistości również jako dwóch różnych modeli rozumienia bytu. Będzie to o tyle trudne, że filozoficzny charakter pojęcia bytu, którym posługuje się Akwinata w odniesieniu chociażby do substancji oddzielonych, czyli w swoim modelu angelologicznym, w pewnym sensie zostaje zawłaszczony właśnie przez transhumanistyczny model postantropologiczny, głoszący bezcielesnego postczłowieka. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że to, co zostaje określone jako „byt” w Tomaszowym, metafizycznym, ujęciu rzeczywistości, w swej treści nie ma bezpośredniego odpowiednika w koncepcji transhumanistycznej, gdzie pojęcie bytu funkcjonuje na najwyższym stopniu semantycznej skali, także jako odnoszące się do rzeczywistości artefaktualnej, takiej jak chociażby sztuczna inteligencja. Należy zauważyć, że ta tendencja odnajduje swoje reprezentacje np. we współczesnych projektach prawnych, gdzie coraz

² Por. J. Galarowicz, *Martin Heidegger. Myśliciel czy szaman?*, Kraków 2014, s. 202-208.

³ Por. A.F. Pawlak, *Transhumanizm jako projekt metafizyczny XXI wieku. Technoza i Homo Deus w erze duchowych maszyn*, w: A. Wójtowicz, W. Klimski, (red.), *Pluralizm religijny i odmiany ezoteryzmu*, Warszawa 2019, s. 146.

częściej podejmuje się próby przypisywania nawet charakteru podmiotowego tzw. sztucznym agentom⁴.

Kolejna trudność wynika z tego, że mamy tu do czynienia z analizą realnie istniejącego bytu, którym dla św. Tomasza była istota anielska, będąca realnym składnikiem teologiczno-filozoficznej chrześcijańskiej doktryny opartej na objawieniu z futurystycznym projektem postczłowieka, który w ocenie większości reprezentantów dzisiejszego świata nauki naznaczony jest poważnym markerem irracjonalności. Jednak należy dostrzec, że to właśnie irracjonalność staje się dziś coraz bardziej istotnym składnikiem opisu rzeczywistości, w której żyjemy. Dlatego powyższa analiza ma na celu także wskazanie na źródła irracjonalnego charakteru współczesnej postchrześci-

jańskiej i postmetafizycznej kultury, kształtowanej pod wpływem potężnych ideologii, nie tylko technokratycznego transhumanizmu, ale i neomarksistowskiego genderyzmu czy też posthumanistycznego ekologizmu.

Jeżeli chodzi o substancje oddzielone, to na potrzeby tego artykułu został użyty materiał znajdujący się w następujących dziełach Akwinaty: 1. *Summa contra gentiles*; 2. *Quaestio de spiritualibus creaturis*; 3. *Quaestiones disputatae de malo*, 4. *De substantiis separatis*. Natomiast treści na temat koncepcji postczłowieka znajdują się w mojej autorskiej książce pt. *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka*, które zostały uaktualnione najnowszymi danymi wpływającymi z obszaru tzw. techno-kultury, a także analizą bieżących projektów i też współczesnych transhumanistów.

2. Święty Tomasz o substancjach oddzielonych

Jednym z zasadniczych argumentów, na którym Akwinata opiera tezę o istnieniu substancji umysłowych oddzielonych od ciała, jest pogląd na temat istnienia doskonałej harmonii we wszechświecie, która uwarunkowana jest działaniem Boga-Stwórcy, Ducha *par excellence*, będącego nie tylko przyczyną istnienia wszystkich bytów, ale także zasadą porządkującą rzeczywistość. Zdaniem św. Tomasza przejawem doskonałego ładu istniejącego we wszechświecie jest m.in. hierarchiczne ukonstruowanie rzeczywistości, a więc

istnienie tzw. hierarchii bytów: „tak jak ciało udoskonalone przez duszę obdarzoną intelektem jest najwyższe w rodzaju ciał, tak dusza umysłowa, która się łączy z ciałem, musi być najniższa w rodzaju substancji umysłowych. Istnieją więc pewne substancje umysłowe niezłączone z ciałami, wyższe od duszy w porządku natury” oraz „w porządku wszechrzeczy istnieją zaś wszystkie możliwe natury, inaczej bowiem wszechświat nie byłby doskonały (...) Istnieją zatem pewne substancje bytujące samoistnie bez ciał, poza pierwszą

⁴ Por. M. Ziółkowski, *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa*, Warszawa 2021, s. 119n.

substancją, którą jest Bóg, który nie należy do rodzaju (...), i poza duszą, która jest złączona z ciałem⁵.

Oprócz argumentu z hierarchicznego ukonstytuowaniu bytów według statusu ontologicznego Akwinata używa argumentu epistemologicznego. Podobnie dotyczy on pewnej gradacji tym razem odnoszącej się do tego, w jaki sposób dany byt poznaje, a co jest zależne również od tego, jaka jest wewnętrzna struktura tego bytu. Im byt jest prostszy tym poznanie bardziej bezpośrednie i powszechniejsze: „Intelekt możnościowy i czynny znajdujemy w duszy intelektualnej dlatego, że czerpie poznanie umysłowe z rzeczy zmysłowych, gdyż intelekt czynny sprawia, że formy poznawcze otrzymane od zmysłowych przedmiotów stają się poznawalne w sposób urzeczywistniony; intelekt możnościowy zaś jest w możliwości poznania wszelkich form przedmiotów zmysłowych. Ponieważ więc substancje oddzielone nie czerpią poznania od przedmiotów zmysłowych, nie ma w nich intelektu czynnego i możnościowego” oraz „Umysłowe formy poznawcze dochodzą do naszego intelektu w odmiennym porządku niż do intelektu substancji oddzielonej. Do naszego intelektu dochodzą drogą oddzielenia, przez abstrahowanie od uwarunkowań materialnych i jednostkujących (...) Natomiast do intelektu substancji oddzielonej umysłowe formy poznawcze dochodzą jakby drogą zespalania, gdyż

substancja ta ma formy poznawcze dzięki upodobnieniu się do pierwszej formy poznawczej intelektu Bożego, która nie jest wyabstrahowana z rzeczy, lecz tworzy rzeczy”⁶.

Powyższa argumentacja Akwinaty oparta jest zatem na dostrzeżeniu pewnego logicznego porządku, z którego jasno wynika, że pomiędzy ludzką duszą a Bogiem musi istnieć jeszcze inny stopień hierarchii bytowej, inny rodzaj substancji, które ze względu na swój status bytowy i zdolności poznawcze są doskonalsze od ludzkiej duszy, a mniej doskonałe od Boga. Istotne dla naszego dowodzenia jest, że Tomaszowy opis rzeczywistości ma charakter substancjalny. Każdy byt jest jednostką i jest tylko tym, czym jest, i dlatego niczym innym pod względem ontycznym być nie może. Ma to oczywiście fundamentalne znaczenie w konfrontacji z postmetafizycznym modelem antysubstancjalnym, charakterystycznym dla tzw. ontologii procesu, gdzie byt może wciąż stawać się czymś nowym⁷. Transparentnym przykładem zastosowania procesualnej ontologii będzie właśnie transhumanistyczna koncepcja postczłowieka.

W dziele *De substantiis separatis* Akwinata również sięga po argument z hierarchicznego ukonstytuowania rzeczywistości. Tym razem skupia się jednak bardziej na wewnętrznej strukturze bytu, wychodząc od złożenia z materii i formy. Święty Tomasz pod-

⁵ *Contra gentiles*, II, c. 91.

⁶ *Contra gentiles*, II, c. 96; c. 100.

⁷ Por. A. Bronk, *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią współczesną*, Lublin 1995, s. 199-210, w: J. Herbut (red.), *Artykuły i szkice. Z metodologii i teorii metafizyki, filozoficznej analizy języka religii oraz etyki i metaetyki*, Opole 2008, s. 149-158.

kreśla, że substancje duchowe są samodzielными formami, uczestniczącymi w akcie ostatecznym, jakim jest istnienie, i dlatego ich możliwość polega wyłącznie na przyporządkowaniu do istnienia. Tymczasem w bytach hierarchicznie niżej usytuowanych możliwość materii jest przyporządkowana formie oraz istnieniu. Natomiast w odniesieniu do pierwszej zasady, znajdującej się na samym szczycie bytowej hierarchii, substancje oddzielone nie uczestniczą w całej jej nieskończonej powszechności. Akwinata zaznacza, że partycypują w niej tylko na miarę swojej istoty, której istnienie jest skończone.

Dla św. Tomasza doskonałość świata wynika zatem z jego hierarchicznego – i co istotne! – nieodwołalnego uporządkowania, które jest koherentne z wewnętrzną – i co równie istotne! – niezmienną strukturą poszczególnych bytów: „spostregamy jakieś stopnie nieskończoności w rzeczach. Albowiem substancje materialne są skończone w sposób podwójny, mianowicie ze strony formy, która jest przyjęta w materii, oraz ze strony samego istnienia, w którym forma uczestniczy we właściwy sobie sposób, ograniczona z góry przez istnienie i z dołu przez materię. Natomiast substancja duchowa jest wprawdzie ograniczona z góry, o ile we właściwy sobie sposób ma udział w istnieniu udzielanym przez pierwszą przyczynę, z dołu jednakże jest nieograniczona, gdyż nie uczestniczy w podmiocie. Pierwsza zaś zasada, którą jest Bóg, jest całkowicie nieograniczona”⁸.

Potwierdzeniem niezwykle spójnego charakteru argumentacji Akwinaty jest także *Quaestio de spiritualibus creaturis*, gdzie gradualne ukonstytuowanie poziomów bytu jest niejako świadectwem doskonałości całego stworzenia, będącego dziełem doskonałego Stwórcy. Sposób działania jest zależny od sposobu bycia i dlatego substancje oddzielone, będąc czystymi formami, poznają w sposób doskonalszy od duszy, która jest substancjalną formą ludzkiego ciała. Natomiast ich poznanie jest mniej doskonałe od poznania boskiego: „Nie jest jednak konieczne, aby aniołowie poznawali przysze rzeczy szczegółowe, które jeszcze nie partycypują w naturze i formie, a które mogłyby być przedstawiane przez formę poznawczą ich intelektu. Inaczej jest z intelektem boskim, który jest ukonstytuowany w wiecznym teraz, który jednym wglądem poznawczym obejmuje cały czas”⁹.

Warto dostrzec, że w powyższym dziele św. Tomasz dystansuje się od stanowiska Arystotelesa, które choć starało się uzasadnić jedność duszy i ciała w człowieku, to jednak uzależniało działanie i istnienie formy od materii. Podważałoby to stanowisko antropologii chrześcijańskiej, wyrażające się w prawdzie o niematerialności i nieśmiertelności duszy ludzkiej. Akwinata podkreśla, że dusza ludzka, będąc substancjalną formą ciała, także sama jest aktualizowana przez zewnętrzny wobec niej akt istnienia, dzięki czemu ma także istnienie niezależne od ciała¹⁰.

⁸ *De substantiis saeparatis*, c. 8.

⁹ *Quaestio de spiritualibus creaturis* a. 5.

¹⁰ Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych (Quaestio de spiritualibus creaturis)*, tłum. i opr. M. Zembrzusi, Warszawa 2023, s. 33.

3. Platońska koncepcja duszy wobec nauki Akwinaty o substancjach oddzielonych

Natomiast dla angelologii Akwinaty i postantropologii transhumanizmu interesujące wydaje się być zestawienie ze stanowiskiem antropologicznym Platona. Należy podkreślić, że Platon, będąc pod silnym wpływem orfizmu, jako pierwszy ugruntowuje filozoficznie wiarę w nieśmiertelność człowieka. Dokonuje tego przede wszystkim w dwóch swoich dialogach: *Fedonie* i *Fajdrosie*. Według Giovanniego Reale motyw nieśmiertelności w tradycji zachodnioeuropejskiej bierze swój początek właśnie z wierzeń orfickich, które wywarły zasadniczy wpływ na wczesną fazę rozwoju filozofii greckiej, stanowiącej podwaliny cywilizacji europejskiej. Rozkwit myśli orfickiej datuje się na VI wiek przed Chrystusem, a jedna z jej głównych tez głosi, że demon, który zamieszkuje człowieka, istniał przed ciałem i nie umiera wraz z ciałem, gdyż jest nieśmiertelny. To dzięki orfizmowi dwa pierwiastki: „dusza” i „ciało” zostają sobie radykalnie przeciwstawione. Ciało jest więzieniem demona, czyli duszy, a zadaniem człowieka jest uwolnienie tego nieśmiertelnego boskiego elementu¹¹. Platon w swej immortologii wskazał także na wyjątkową rolę umysłu. Stwierdził bowiem, że jeżeli umysł człowieka potrafi uchwycić prawdy niezniszczalne, to sam musi być niezniszczalny i nieśmiertelny¹².

Dla Platona człowiek jest duszą i dlatego związek duszy z ciałem nie ma charakteru bezwzględny. Pierwotnie dusza żyła w bliskości bogów, prowadząc boskie życie. Natomiast upadła w ziemskie ciało na skutek winy¹³. Łatwo dostrzec, że także koncepcje reinkarnacji u Platona wykazują związki z orficko-pitagorejską doktryną metempsychozy. Natomiast Akwinata np. w *Quaestiones disputatae de malo* przypisuje demonom również ów brak naturalnego związku z ciałem. Oczywiście w tradycji greckiej „demony” (*daimonia*) uznawano za pośrednie istoty, pomiędzy bogami a ludźmi, których istnienie było konieczne przy założeniu harmonijnie działającego kosmosu. Natomiast w tradycji chrześcijańskiej termin „demon” naznaczony jest znaczeniem wybitnie pejoratywnym. W teologii chrześcijańskiej *daimonion* oznacza istoty złe i upadłe, będące w opozycji do innych substancji duchowych, określonych mianem *angelus*, czyli posłaniec. Akwinata stwierdza zatem, że: „Dusza posiada organy cielesne, niezbędne do ich naturalnych aktywności, związane z nimi z natury. Jednak to, co służy ludziom, nie jest naturalną aktywnością demonów, także nie ma innych naturalnych działań dla demonów, w związku z którymi potrzebowałyby organów cielesnych. Dlatego też nie ma potrzeby, by demony posiadały ciała związane z nimi z natury”¹⁴.

¹¹ Por. G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, tom I, tłum. E.I. Zieliński, Lublin 1999, s. 49n.

¹² Por. W. Szewczyk, *Kim jest człowiek. Zarys antropologii filozoficznej*, Tarnów 2000, s. 251n.

¹³ Por. G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, tom II, tłum. E.I. Zieliński, Lublin 1996, s. 238.

¹⁴ *Quaestiones disputatae De malo*, q. 16, a. 1, ad 12.

Platon uznawał zatem duszę ludzką za istniejącą samoistnie substancję duchową, a jej związek z ciałem określał w ten sposób, że dusza jedynie porusza ciałem i posługuje się nim instrumentalnie w różnych swoich działaniach. Podobnie św. Tomasz wskazywał na umiejętność poruszania ciałami przez substancje oddzielone od ciał. Jednak mocno akcentował szczególną funkcję aktu ich woli i wynikającą z niego umiejętność poruszania ciałami także niebędącymi w bezpośrednim kontakcie z istotą anielską. Tymczasem substancjalny związek duszy i ciała uznawał za przynależący do natury człowieka, ale jako źródło ruchu ciała nie wymieniał tam jedynie jakiejś zasady duchowej, czy aktu woli, lecz wskazywał także na serce. W 9 artykule *Kwestii o duszy* pisze między innymi: „serce jest pierwszym narzędziem za pomocą którego dusza porusza pozostałe części ciała, i dlatego dusza jako zasada ruchu łączy się z pozostałymi częściami ciała za jego pośrednictwem, jednak jako forma łączy się z każdą częścią ciała sama przez się i bezpośrednio”.

Na gruncie epistemologii Platon nie uznawał zasady tzw. realizmu poznawczego. Uważał, że poznanie zmysłowe nie może dostarczać pewnego materiału do poznania intelektualnego, ponieważ dotyczy ono jedynie rzeczywistości pozornej (*doksa*). Taka epistemologia uwarunkowana była oczywiście konkretną kosmologią, gdyż rzeczywistością prawdziwą był dla niego pozaziemski boski świat idei. Rzeczywistość zmysłowa to tylko cienie noetycznego świata idei.

Dostęp do inteligibilnych idei człowiek zawdzięczał poznaniu zwanemu *noesis*, które – za pomocą dialektyki – prowadzi do ujęcia najwyższej i absolutnej zasady¹⁵. Natomiast platońska teoria anamnezy, choć uwarunkowana była także konkretną eschatologią o wyrażeniu mitologicznym markerze, stanowiła w obszarze myśli filozoficznej pierwszy projekt wiedzy o charakterze apriorycznym. Oczywiście był to aprioryzm przedmiotowy, a nie podmiotowy, który spotykamy potem u Kartezjusza, czy w późniejszej tradycji idealizmu.

Akwinata, charakteryzując sposób poznania u substancji oddzielonych, czyli bytów anielskich, również wskazuje, że jest on doskonalszy od tego poznania, które wymaga treści dostarczonych przez zmysły: „doskonałym bowiem sposobem jest, by poznawać te rzeczy, które z natury swej są umysłowo poznawalne (...) trzeba by ponad duszami ludzkimi, poznającymi za pośrednictwem wyobrażeń, istniały jakieś substancje intelektualne poznające to, co samo przez się jest poznawalne, nieprzyjmujące poznania od zmysłów, a przez to zupełnie oddzielone od ciał co do swej natury”¹⁶.

Należy więc stwierdzić, że istotna zasada platońskiej antropologii wypełnia się w pewien sposób w Tomaszowej angelologii. Oczywiście jest to bardzo duże uproszczenie i trzeba podkreślić, że dzieje się to tylko w pewnym dość ogólnym aspekcie. Święty Tomasz, zwany Doktorem Anielskim, w sposób niezwykle precyzyjny rozwinął bowiem swoją naukę o substancjach oddzielonych, by dzięki argumentacji filozoficz-

¹⁵ Tamże, s. 198-203.

¹⁶ *Contra gentiles* II, c. 91.

nej wykazać różnicę pomiędzy aniołem a duszą. Natomiast Platon, nie potrafiąc niejednokrotnie uargumentować filozoficznie swoich antropologicznych tez, posiłkował się często instrumentarium mitologicznym¹⁷. Jednakże ta uwaga będzie dla nas istotna właśnie w konfrontacji z techno-spirytualistyczną koncepcją postczłowieka, którą odnajdziemy w obszarze transhumanizmu i która w pewnym sensie nawiązuje także do platonizmu, choć nie tylko.

Nim przejdziemy do współczesnego transhumanizmu i jego postantropologicznej koncepcji podmiotu powinniśmy jeszcze wspomnieć o bardzo istotnym przełomie w zachodniej tradycji filozoficznej. Jest nim oczywiście kartezjańska filozofia podmiotu, którą m.in. Jacques Maritain wiązał z katastrofalnym błędem antropologicznym, polegającym na takim opisie bytu ludzkiego, jakoby był niemalże wcieleniem bytu anielskiego. Dla Descartes'a człowiek to nie tylko swego rodzaju potencjalna substancja oddzielona, czyli umysł oddzielony od ciała. Skoro bycie warunkuje działanie, to człowiek jako substancja umysłowa powinien mieć także anielski sposób wglądu w rzeczywistość. Trzy główne cechy poznania anielskiego to jego intuicyjność w sposobie, wrodzoność z pochodzenia oraz niezależność od przedmiotów w swej naturze.

Maritain podkreślał, że wszystkie te cechy poznania Kartezjusz pragnął odnaleźć w człowieku¹⁸. Tak więc tym razem to angelologia odnalazła swoje spełnienie w kartezjańskiej antropologii. Platońskie pragnienie o byciu „bogiem” w zaświatach doczekało się istotnego *intermedium*, czyli osiągnięcia kondycji anioła w doczesności.

Jest to bardzo istotne dla naszej analizy, gdyż pozostał ostatni akt tej „sztuki”. „Sztuki”, która najpierw rozgrywana była w świecie magii i mitologii, potem w obszarze zdominowanym przez oświecony umysł, aż wreszcie, od paru dekad, „grana” jest w obszarze nauk oddających byt ludzki we władanie najnowszych technologii. Wydaje się, że autorem tej „sztuki” jest – jak najbardziej – jedna z najwybitniejszych substancji oddzielonych, a treść scenariusza wybrzmiała już bardzo dawno na pierwszych stronach pewnej świętej księgi: *eritis sicut dii*. „Będziecie jak bogowie”. Mamy tu do czynienia z pewnym logicznym ciągiem: człowiek pragnący bycia bogiem w zaświatach, stał się aniołem na ziemi, który będąc nieokiełznanym w swym dążeniu do doskonałości, w końcu osiągnie iście boskie właściwości, o czym prorokują koryfeusze transhumanizmu.

4. Postczłowiek, czyli transhumanistyczny model „substancji oddzielonej”

Termin „transhumanizm” (*transitus humani*; „przekroczenie tego, co ludzkie”)

został wprowadzony przez angielskiego biologa Juliana Huxleya, pierwszego ge-

¹⁷ Por. W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, tom 1, Warszawa 2014, s. 100.

¹⁸ Por. J. Maritain, *Trzej reformatorzy*, Warszawa 2005, s. 95.

neralnego dyrektora UNESCO. Huxley użył tego terminu w jednym ze swoich esejów pt.: *New Bottles for New Wine*, opublikowanym w 1957 roku. Ogłosił w nim pojawienie się nowej „kosmicznej świadomości”, która pozwala ludzkości wziąć odpowiedzialność za ewolucję i z pełną autonomią zdecydować o swojej przyszłości. W rozumieniu tego angielskiego ewolucjonisty transhumanizm jest formą świeckiej wiary w to, że człowiek zdoła wyjść poza granice swojej dotychczasowej naturalnej kondycji. Wyraża to przedrostek „trans”, który oznacza, że w gatunku ludzkim znajduje się ukryty i jeszcze niewykorzystany potencjał, dzięki któremu człowiek może „przekroczyć siebie”, tzn. uwolnić się od wszystkich wad biologicznego determinizmu. Huxley był zdania, że o pokonaniu kolejnego progu ewolucyjnego zdecyduje ludzka inteligencja i rozwój świadomości. Ewolucja nie będzie już więcej zależna od przypadkowych mutacji czy doboru naturalnego, ale będzie procesem w pełni kontrolowanym przez człowieka. Nazwał on transhumanizm „ewolucyjnym humanizmem” i dlatego twierdził, że człowiek przekraczający samego siebie nadal pozostanie człowiekiem¹⁹.

Tymczasem współczesny transhumanizm poszedł znacznie dalej. Ze względu na swój zasadniczy postulat przekroczenia granic biologii przy użyciu najnowszych technologii odrzuca koncepcję antropologiczną, w której człowiek utożsamia się ze swoim cia-

łem. Według licznych transhumanistycznych myślicieli wewnętrzną zgodą na bycie i pozostawanie istotą cielesną, a zatem zdeterminowaną przez prawa biologii, to pogodzenie się z faktem niewolniczego uzależnienia od porządku natury. Aprioryczność stanu „zależności od natury” jest dla nich nie do przyjęcia i dlatego powinna – jako naruszająca wolność człowieka – budzić radykalny sprzeciw. Z tego względu najbardziej istotnym składnikiem definicji wolności eksponującym transludzka niezależność, jest pojęcie anty-natury. Transczłowiek uznaje zatem swój cielesny status za przejściowy (*transitory*). Oznacza to, że jego „bycie w ciele” jest pozbawione charakteru koniecznego. W imię tzw. wolności morfologicznej może je modyfikować według własnych potrzeb, a ostatecznie powinien wyzwolić się od niego całkowicie. Transczłowiek osiąga więc taki stan samoświadomości, który pozwala mu określić siebie jako umysł uwięziony w ciele. Równocześnie odkrywa, że został powołany do takiej pełni wolności, jaką cieszą się bogowie. Dlatego naturę należy przekroczyć, ciało pozostawić, a uwalniając umysł, uwolnić siebie i stać się boskim postczłowiekiem²⁰.

Zasadnicza trudność w dokonaniu analizy porównawczej pomiędzy myślą Akwinaty a doktryną współczesnego transhumanizmu polega także na tym, iż obydwie koncepcje wypływają z dwóch zupełnie innych źródeł: chrześcijańskiej ortodoksji i gnostyckiej

¹⁹ Por. M. Ziółkowski, *Pokonać śmierć...*, s. 90.

²⁰ Por. M. Ziółkowski, *Ideologizacja enkefalocentryzmu jako podstawa transhumanistycznej koncepcji wyzwolenia umysłu*, w: P. Duchliński, G. Hołub (red.), *Transhumanizm. Wieloaspektowość zagadnienia*, Kraków 2022, s. 202.

heterodoksji. Niematerialność i nieśmiertelność Tomaszowych substancji oddzielonych wynika z tego, że są one naturami czysto duchowymi. Taka charakterystyka była nie tylko owocem filozoficznej argumentacji, ale nade wszystko była spójna z prawdami wiary chrześcijańskiej, która w Europie wieków średnich pełniła niemalże funkcję oficjalnego światopoglądu. Jednakże już w epoce renesansu dochodzi do znacznego osłabienia pozycji chrześcijańskiego paradygmatu kulturowego jako jedynie słusznego asumptu do rozwoju ludzkiego ducha. Odnajdujemy tam chociażby silne wpływy hellenistycznej i żydowskiej gnozy²¹. Natomiast oświeceniowy kult umysłu, a także naturalizm oraz dziewiętnastowieczny materializm dialektyczny rozprawiły się ostatecznie na gruncie antropologii filozoficznej z odniesieniami do nadprzyrodzoności i sprawiły, że wynikający z wiary chrześcijańskiej i filozoficznie doskonale opracowany przez Akwinatę pogląd o nieśmiertelności ludzkiej duszy, został przypisany do światopoglądu uznawanego za nienaukowy i marginalny. Prawda o istnieniu duszy pozostała więc ostatecznie „sprawą religii”, określaną jako zbiór pobożnych mniemań. Należy także podkreślić, że w XVIII i XIX wieku bardzo dynamicznie rozwijają się badania nad ludzkim mózgiem. Naukowcy tej epoki coraz częściej uznają właśnie mózg nie tyle za siedzibę dla nieśmiertelnej duszy, ile

o wiele bardziej za organ, który, odsłaniając swoją doskonałość na poziomie różnych nadzwyczajnych funkcji, z powodzeniem wypiera właśnie koncepcję duszy z obszaru antropologii²².

Dlatego jest rzeczą niezwykle interesującą, że to właśnie w obszarze współczesnego transhumanizmu, choć jest on uznawany za nurt radykalnie technocentryczny, dochodzi nie tylko do ponownego zbliżenia się, ale wręcz do wzajemnego przenikania tych dwóch rozłączonych sfer: światopoglądu naukowego i religijnego. Transhumaniści bowiem nie ukrywają swoich związków z duchowością gnostycką²³, a przez wielu współczesnych myślicieli, analizujących tę ideologię, transhumanizm określany jest wprost jako nurt neognoistycki.

Z jednej strony transhumanizm nawiązuje do tej wizji człowieka, z której wyrugowano chrześcijańską prawdę o duszy nieśmiertelnej, a z drugiej strony, sięga do immortalizmu charakterystycznego dla anty-kosmicznych gnostyckich koncepcji religijnych, w których zły Bóg stwarzający naturę jest największym wrogiem człowieka. Immortalizm transhumanistyczny zakłada, że tajemnica nieśmiertelności znajduje się w ludzkim mózgu, a dokładnie w ludzkim umyśle czy świadomości, która jawi się na organicznym mózgowym substracie i jest emanacją funkcjonalności mózgowych neuronów. W antropologii transhumanistycznej

²¹ Por. P. Wiewiór, *Wstępując w ślady Salomona. Nauka i religia w myśli Francisca Bacona*, Toruń 2017, s. 262nn.

²² Por. T.M. Domżał, *Historia neurologii w zarysie*, w: A. Stępień (red.), *Neurologia*, Warszawa 2014, s. 4n.

²³ Por. A.F. Pawlak, *Transhumanizm jako projekt...*, s. 161.

umysł nie ma jednak koniecznościowego związku z organicznym substratem i dlatego w końcu powinien zostać od niego uwolniony, aby stać się nieśmiertelnym i zrealizować swoje ostateczne ewolucyjne przeznaczenie, czyli stać się postczłowiekiem – substancją umysłową oddzieloną ostatecznie od ciała. Zdaniem transhumanistów istotnym krokiem do osiągnięcia tego celu jest koncepcja transferu umysłu (*mind uploading*). Za pomocą najnowszych technik neuro-inżynieryjnych i informatycznych ludzki umysł ma zostać wyzwolony od ciała i rozpocząć bytowanie w cyberprzestrzeni²⁴.

Zastosowanie neuroimplantów i spowodowanie aktywności neuronalnej ludzkiego mózgu do informatycznego kodu oraz przesłanie go na zewnętrzny nieorganiczny nośnik jest już rzeczą wykonalną. Na początku 2021 roku neurotechnologiczna firma *Neuralink Corporation*, której właścicielem jest Elon Musk, poinformowała, że udało jej się zainstalować *neuralink* w mózgu małpy, czyli połączyć ten organ bezpośrednio z zewnętrznym komputerem. Elon Musk zapowiadał, że kolejnym krokiem ma być próba zastosowania *neuralinku* u ludzi. Wiemy, że 25 maja br. otrzymał już zgodę od amerykańskiej Agencji Żywności i Leków na eksperymenty na ludziach. Obecnie są realizowane także wielkie projekty naukowe dotyczące skanowania poszczególnych obszarów ludzkiego mózgu w celu odtworzenia jego struktur i funkcji w wersji cyfrowej (tzw. mózg wirtualny). Można tu wymienić chociażby międzynarodowy *Blue Brain Project*, roz-

poczęty w 2005 roku przez Politechnikę Federalną w Lozannie, czy zainicjowany przez Baracka Obamę 2 kwietnia 2013 roku amerykański program *Brain Activity Map Project*²⁵.

Teoria transferu umysłu – przedstawiona w wielki skrócie – zakłada przetworzenie za pomocą sztucznych neuroimplantów analogowego sygnału mózgu w zapis cyfrowy, a następnie z pomocą interfejsu przeniesienie tego zapisu, któremu nadaje się status „cyfrowego umysłu”, na substrat nieorganiczny, gdzie funkcjonowałyby już kompletna cyfrowa symulacja ludzkiego mózgu zarządzana przez program sztucznej inteligencji. „Cyfrowy umysł” przeniesiony do cyberprzestrzeni miałby dać początek postludzkiemu bytowi, który ulegałby ciągłym doskonalącym go metamorfozom. Tak oto miałyby wyglądać „narodziny” boskiego a-biologicznego postczłowieka.

Chociaż wiele elementów tej teorii – co podaliśmy powyżej – jest już realizowanych, to jednak zasadnicza teza, mówiąca o możliwości ontologicznego transferu ludzkiej jaźni do cyberprzestrzeni, jest podważana praktycznie przez cały świat nauki. Przeważająca większość autorytetów z takich dziedzin jak neurobiologia, neuroinżynieria, cybernetyka czy kognitywistyka jednoznacznie głosi, że świadomość nie może zaistnieć na nieorganicznym substracie. Dlaczego więc transhumaniści, pretendujący do bycia współczesną techno-naukową awangardą, nie wycofują się z tych irracjonalnych tez? Być może należy szukać zupełnie innego klucza w wyjaśnieniu tych aporii.

²⁴ Por. R. Kurzweil, *Nadchodzi osobliwość...*, s. 379.

²⁵ Por. G. Osiński, *Transhumanizm. Retiarius contra secutor*, Toruń 2018, s. 26n.

5. Gnostyckie inspiracje transhumanistycznych projektów

Do właściwego zdemaskowania irracjonalnych tez postmetafizycznej ontoelektroniki²⁶ nie wystarczy jedynie niezwykle precyzyjny filozoficzny wywód św. Tomasza. Musimy sięgnąć do tych najbardziej źródłowych duchowych inspiracji. W tym miejscu z pewnością pomocą przychodzi nam *Quaestiones disputatae de malo*, w której Tomasz charakteryzuje naturę tych substancji oddzielonych, którymi są demony. Jaki to ma związek z transhumanizmem? Aby odpowiedzieć na to pytanie musimy zadać kolejne: Czym jest owo pragnienie bycia bytem absolutnie oderwanym od cielesnej natury i bytującym w a-naturalnej cyberprzestrzeni? Nie odpowiemy sobie i na to pytanie, jeżeli nie dostrzeżemy związków transhumanizmu z teologicznymi schematami gnostyckimi. Warto odnieść się do dwóch charakterystycznych tekstów autorstwa jednego z najważniejszych myślicieli transhumanistycznych, Maxa More'a, dyrektora generalnego instytutu krioprezerwacji Alcor Life Extension Foundation, któremu przypisuje się także stworzenie współczesnej definicji „transhumanizmu”. Jest on autorem wielu prac na temat „wolności morfologicznej”, a jako postać kluczowa światowego transhumanizmu opracował w tzw. zasadach ekstropii konceptualne pryncypia transhumanizmu oraz zaproponował transhumanistyczny model

etyki, określając go „zasadą proaktywności”²⁷.

Pierwszy ze wspomnianych tekstów to *List do Matki Natury*²⁸. Jest to deklaracja stanowiąca swego rodzaju zarzut skierowany do Matki Natury, wypowiedziany przez autora w imieniu całej ludzkości. More oskarża naturę, że zaniechała dalszego ewolucyjnego rozwoju człowieka i pozostawiła go na poziomie istoty, która pod wieloma aspektami jest o wiele słabiej wyposażona od innych bytów świata przyrody. Dlatego autor listu ogłasza, że nadszedł już czas, aby ludzkość wzięła ewolucję w swoje ręce i sama dokonała korekt w statusie bytowym człowieka. Ostatecznie More zapowiada, że transcześniak za pomocą najnowszych technologii wyrwie się już wkrótce spod jarzma Matki Natury i sam pokieruje swoim dalszym ewolucyjnym rozwojem. Sformułowanie „Matka Natura” może tu być jednak mylące, gdyż mogłoby sugerować panteistyczną wizję rzeczywistości, w której Natura jawiłaby się jako jedna z racjonalnych boskich sił, władających wszechświatem. Tymczasem znajdująca istotne miejsce w pogańskim panteonie Matka Natura, nazywana częściej Matką Ziemią, była bóstwem zdecydowanie przyjaznym człowiekowi. Natomiast transparentną cechą właśnie starożytnego gnostycyzmu był jego anty-kosmiczny charakter. W przeciwieństwie

²⁶ Por. M. Ostrowicki, *Ontoelektronika*, Kraków 2013.

²⁷ Por. M. More, *The Proactionary Principle*, w: *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*, New Jersey 2013, s. 258-267.

²⁸ Por. M. More, *List do Matki Natury*, tłum. M. Sieńko, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4003/q,List.do.Matki.Natury> (dostęp: 10.07.2023).

do pro-kosmicznej wizji rzeczywistości, reprezentowanej przez starożytną filozofię grecką, gnostycyzm odczytywał świat jako *residuum* wrogich człowiekowi sił. Jego stwórcą był Zły Demiurg, który uwięził człowieka w opresyjnym porządku praw natury, czego najboleśniejszym przejawem było „przygniatające jarzmo cielesności”. Dlatego zadaniem gnostyka było wydostanie się z tej niewoli. Tak więc krytykowana w transhumanistycznej deklaracji Matka Natura jest tak naprawdę symbolem tej rzeczywistości, którą myśl chrześcijańska określa jako „stworzenie”, a zarzuty, skierowane do niej przez More’a, są niczym innym, jak zarzutami skierowanymi do – jego zdaniem – niesprawiedliwego i opresyjnego Boga, które-

go chrześcijańska Biblia ukazuje jako Stwórcę wszechświata.

Jeszcze bardziej jednoznaczny i dosadny sprzeciw wobec Boga-Stwórcy stanowi inny, dość krótki i stosunkowo mało znany tekst More’a, po raz pierwszy kolportowany już w 1989 roku przez Libertarian Alliance, zatytułowany: *In Praise of the Devil*. Jest to pochwała biblijnej figury diabła, a dokładniej, apologia prometejskiej postawy Lucyfera. Szatan ukazany jest tam według klasycznych gnostyckich antychrześcijańskich schematów jako postać niezwykle pozytywna, zachęcająca człowieka do samorozwoju oraz będąca w opozycji do opresyjnego i złego Boga Jahwe, ograniczającego wolność człowieka²⁹.

6. Zakończenie

Podsumowując, powinniśmy zatem stwierdzić, że w realnym, substancjalnym modelu rzeczywistości, opisywanym w perspektywie istnieniowej przez Akwinatę, człowiek, nawet ten najbardziej pragnący oderwania się od porządku natury, czyli transczyłowiek, po prostu nie jest w stanie nigdy tego uczynić. Transfer ontologiczny bytu ludzkiego do cyberprzestrzeni jest po prostu niemożliwy, nawet gdyby technika osiągnęła ów zapowiadany przez transhumanistów poziom osobliwości³⁰.

Cielesność nie jest wymienialną częścią ludzkiego bytu, ale fundamentalną komponentą jego istoty. Nie można więc stać się substancją oddzieloną od ciała i przenieść swe realne istnienie do artefaktualnego cyberświata, aby tam rozpocząć nowe życie jako quasi-boski bezcielesny postludzki byt. Czym zatem jest transhumanizm? Jakie są jego źródłowe inspiracje? Wydaje się, że jest ubranym w stechniczowane szaty pewnym *quasi* filozoficzno-religijnym systemem. Oddaje on doskonale to, czym

²⁹ Por. M. More, *In Praise of the Devil*, „Atheist notes” 003, 1991, <http://www.libertarian.co.uk/?q=node/1063> (dostęp: 10.07.2023).

³⁰ Autorem pojęcia osobliwości (*singularity*) jest Vernor Vinge, amerykański pisarz *science fiction*. Odnosi się ono do momentu, w którym na skutek rozwoju technologicznego potencjał sztucznej inteligencji znacznie przekroczy intelektualny potencjał ludzkości. Aleksandra Przegalińska, polska filozof odnosząca się do tematyki transhumanizmu, podaje następującą definicję: „*Singularity* — hipotetyczny punkt w przyszłości, w którym wzrost technologiczny stanie się nieodwracalny, powodując

jest owo absurdalne pragnienie demona, który zrobiłby wszystko, aby móc niezależnić się od Stwórcy, którego tak bardzo nienawidzi. Sam oczywiście nie może tego uczynić, ale infekuje tym

pragnieniem ludzi, których – za pomocą takich ideologii jak chociażby transhumanizm – coraz bardziej odrywa od rzeczywistości, a tym samym od prawdy.

utrata ludzkiej kontroli nad cywilizacją i niekontrolowane zmiany w samych warunkach życia gatunku ludzkiego na Ziemi (...)”. A. Przegalińska, P. Oksanowicz, *Sztuczna inteligencja. Nieludzka, arcy-ludzka*, Kraków 2020, s. 363.

Bibliografia

1. Bronk A., *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią współczesną*, Lublin 1995, s. 199–210, w: J. Herbut (red.), *Artykuły i szkice. Z metodologii i teorii metafizyki, filozoficznej analizy języka religii oraz etyki i metaetyki*, Opole 2008.
2. Domżał T.M., *Historia neurologii w zarysie*, w: A. Stępień (red.), *Neurologia*, Warszawa 2014.
3. Galarowicz J., *Martin Heidegger. Mysłciel czy szaman?*, Kraków 2014.
4. Kurzweil R., *Nadchodzi osobliwość. Kiedy człowiek przekroczy granice biologii*, Warszawa 2016.
5. Maritain J., *Trzej reformatorzy*, Warszawa 2005.
6. More M., *In Praise of the Devil*, „Atheist notes” 003, 1991, <http://www.libertarian.co.uk/?q=node/1063> (dostęp: 10.07.2023).
7. More M., *List do Matki Natury*, tłum. M. Sieńko, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4003/q,List.do.Matki.Natury> (dostęp: 10.07.2023).
8. More M., *The Proactionary Principle*, in: *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*, New Jersey 2013.
9. Osiński G., *Transhumanizm. Retiarius contra secutor*, Toruń 2018.
10. Ostrowicki M., *Ontoelektronika*, Kraków 2013.
11. Pawlak A.F., *Transhumanizm jako projekt metafizyczny XXI wieku. Technoza i Homo Deus w erze duchowych maszyn*, w: A. Wójtowicz, W. Klimski (red.), *Pluralizm religijny i odmiany ezoteryzmu*, Warszawa 2019.
12. Przegalińska A, Oksanowicz P., *Sztuczna inteligencja. Nieludzka, arcyłudzka*, Kraków 2020.
13. Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, tom I, tłum. E.I. Zieliński, Lublin 1999.
14. Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, tom II, tłum. E.I. Zieliński, Lublin 1996.
15. Szewczyk W., *Kim jest człowiek. Zarys antropologii filozoficznej*, Tarnów 2000.
16. Tatariewicz W., *Historia filozofii*, tom I, Warszawa 2014.
17. Tomasz z Akwinu, *O substancjach czystych (De substantiis separatis)*, w: św. Tomasz z Akwinu, *Dzieła wybrane*, tłum. i opr. J. Salij OP, Poznań 1984.
18. Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych (Quaestio de spritualibus creaturis)*, tłum. i opr. M. Zembrzusi, Warszawa 2023.
19. Tomasz z Akwinu, *Prawda wiary chrześcijańskiej w dyskusji z poganami i błędzącymi (Summa contra gentiles)*, tom I, tłum. Z. Włodek, W. Zega, Poznań 2003.
20. Tommaso d’Aquino, *Questioni disputate. Il male*, G. Cavalcoli, R. Coggi (red.), t. II, Bologna 2002–2003.
21. Wiewiór P., *Wstępując w ślady Salomona. Nauka i religia w myśli Francisca Bacona*, Toruń 2017.

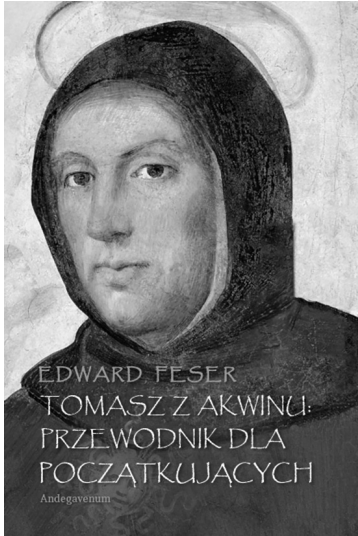
22. Ziółkowski M., *Ideologizacja encefalocentryzmu jako podstawa transhumanistycznej koncepcji wyzwolenia umysłu*, w: P. Duchliński, G. Hołub (red.), *Transhumanizm. Wieloaspektowość zagadnienia*, Kraków 2022.
23. Ziółkowski M., *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa*, Warszawa 2021.

Separate Substances and the Post-Human. An Attempt to Confront Aquinas' Thought with the Doctrine of Contemporary Transhumanism

Keywords: separated substances, St. Thomas, Plato, transhumanism, mind transfer, posthuman, gnosticism

The purpose of this article is to compare St Thomas Aquinas' concept of separated substances with the concept of the post-human present in the doctrine of contemporary transhumanism. Separate substances in Aquinas' doctrine are angelic beings belonging to a metaphysical description of reality that is consistent with Christian Revelation. In contrast, the concept of the post-human is the content of futuristic transhumanist projects that assume the possibility of separating the human mind, or consciousness, from the organic cerebral substrate and transferring

it via an interface to cyberspace. The article shows how schemes concerning the ontological constitution of entities from a metaphysical description of reality are transposed into a post-metaphysical transhumanist narrative, where the category of being and subject are also given to the products of the latest technologies. The author points out that the irrational character of such projects and the ideological appropriation of metaphysical schemas, results from the connection between transhumanism and gnosticism, whose representatives tried to imitate Christian doctrine.

Edward Feser

*Tomasz z Akwinu: Przewodnik dla
początkujących*
tłum. Krzysztof Kotula

Kraków 2023

Książka stanowi popularne wśród amerykańskich studentów wprowadzenie do filozofii Akwinaty, wydane po raz pierwszy w języku polskim nakładem wydawnictwa Andegavenum (2023). Na 280 stronach książki Edward Feser (ur. 1968), bodajże najbardziej rozpoznawalny w dobie obecnej tomista w Stanach Zjednoczonych, omawia metafizykę, teodyceę, psychologię i etykę św. Tomasza, zręcznie konfrontując ją z zarzutami współczesnej filozofii.

Wydawca – Instytut Dziedzictwa Europejskiego Andegavenum – <https://andegavenum.pl/>

Nota o Autorach

Anton Adam – ks. prof. dr. hab., kapłan diecezji bańsko-bystrzyckiej (Słowacja). Stopnie naukowe uzyskał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Obecnie wykłada na Wydziale Teologii Uniwersytetu Komenskigo w Bratysławie oraz na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Trnavskiego także w Bratysławie. Od 2005 roku popularyzuje teologię katolicką w radiu „Lumen”. Jest autorem ponad dwustu artykułów naukowych, które zostały opublikowane na Słowacji, w Polsce, na Czechach, w Rosji i na Ukrainie. Należy do Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskiego Towarzystwa Teologii Katolickiej, Rady Ekumenicznej Konferencji Episkopatu Słowackiego, Rady Naukowej „Rocznika Tomistycznego”, Rady Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu w Trnavie oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Artur Andrzejuk – prof. dr. hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny „Rocznika Tomistycznego”. Autor szeregu publikacji z zakresu teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu* (Warszawa 2021).

Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Paweł Borkowski – dr, absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (licencjat, magisterium, doktorat). W życiu zawodowym pełnił różnorodne funkcje i zajmował różne stanowiska, m.in. nauczyciela, wykładowcy, tłumacza, publicysty. Obecnie tłumaczy dla wydawnictwa „eSPe”.

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. Opublikowała książkę *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej* (Warszawa 2022). Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Nr ORCID: 0000-0003-1308-6424

Natalia Herold – mgr, absolwentka administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) oraz kierunku „samorząd terytorialny i polityka regionalna” na Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: 0000-0003-4761-9495

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m.in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), *Książki Tomistycznie odczytane* (Warszawa 2022) oraz liczne artykuły i przekłady.

Nr ORCID: 0000-0002-2288-9512

Paweł Lesiński – dr, adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Autor szeregu artykułów naukowych oraz rozdziałów w monografiach. W swojej działalności badawczej skupia się na zagadnieniach prawa niemieckiego i niemieckiej myśli politycznej i prawnej. Szczególnym zainteresowaniem darzy koncepcje niemieckiego liberalizmu oraz państwa socjalnego. Członek Stowarzyszenia Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej – Sekcja Polska IVR oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Członek Zarządu - Sekretarz Stowarzyszenia Stypendystów DAAD w Polsce. Współpracuje również z Wyższą Szkołą Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie.
Nr ORCID: 0000-0001-6522-3625

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Łowiańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów* (2014); *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* (2014); i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów* (2015). Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. UMCS, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (lus)”.
Numer ORCID: 0000-0002-4387-8820

Konstanty Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.

Maciej Nowak – inż. lic., obecnie kontynuuje studia magisterskie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, absolwent studiów inżynierskich kierunku Elektrotechnika na Politechnice Warszawskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest zainteresowany logiką i historią filozofii.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* i 32 w *Encyklopedii Filozofii Polskiej*. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.
Numer ORCID: 0000-0003-0618-611X

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego „Rocznika Tomistycznego”, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się średniowieczną filozofią praktyczną, historią filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografią łacińską oraz filozofią współczesną. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności* (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofij”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Numer ORCID: 0000-0002-6993-2178

Jan Pociąg – mgr inż., magister teologii. Przygotował rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze.

Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.
Numer ORCID: 0000-0001-5698-6401

Peter A. Redpath – jest rektorem Adler-Aquinas Institute; jest również dyrektorem Aquinas School of Leadership, kierownikiem studiów tomistycznych w Holy Apostles College and Seminary (USA), a także aktywnym badaczem na Uniwersytecie Abat Oliba w Barcelonie (Hiszpania).

Karolina Sienkiewicz – magister pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, absolwentka i wykładowca Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół pedagogiki przedszkolnej, komunikacji społecznej i pedeutologii nauczyciela.
Numer ORCID: 0009-0004-7424-8989

Tomasz Łukasz Stanowski – magister filozofii, doktorant na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Przygotował rozprawę doktorską o Józefie Gołuchowskim pod kierunkiem prof. dr hab. Marcina Karasa.
Numer ORCID: 0000-0002-7462-9667

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej dotyczącej świata. Jego teorię poznania należałoby określić mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Wprowadzenie do metafizyki*

(Kraków 1964); *O metodzie teorii poznania* (Lublin 1966); *Elementy filozofii* (Lublin 1980); *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczna* (Lublin 2005); *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy, Lublin 1999 – 2015).

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Nr ORCID: 0000-0002-0796-8001

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasza z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: Tomasz z Akwinu, *Komentarz „O pamięci i przypominaniu”* (Warszawa 2012), Tomasz z Akwinu, *Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza* (Warszawa 2021) oraz Tomasz z Akwinu, *Kwestia o substancjach duchowych* (Warszawa 2023). Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X

Michał Ziółkowski MI – dr, członek Zakonu Posługujących Chorym (*Ministri Infirmorum*), członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor książki *Pokonać śmierć czy zmienić człowieka. Ideologia współczesnego transhumanizmu wobec heterodoksji Mikołaja Fiodorowa* (Warszawa 2020), *Biblijny ślad pięty. Na tropach antychrysta* (Warszawa 2022). Publikuje w kwartalniku „Fides et Ratio”, serii „Universum Ethicae Christianae” oraz „Roczniku Tomistycznym”. Zainteresowania naukowe skupia wokół: filozoficzno-teologicznej analizy transhumanizmu oraz związanych z tym nurtem problemów bioetycznych i etyce sztucznej inteligencji; ewolucji idei antychrysta w tekstach biblijnych; filozofii tomizmu konsekwentnego; koncepcji myślicieli rosyjskiego renesansu filozoficzno-religijnego. Nr ORCID: 0000-0001-5369-071X